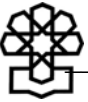

□ : □ :

۱. کلیات ۳
- ۱-۱ حیطه مفهومی «استعداد درخشان» ۳
- ۱-۲ رویکردهای کلان در زمینه استعدادهای درخشان ۴
- ۱-۲-۱ رویکرد مخالف ۴
- ۲-۲-۲ رویکرد موافق ۵
- ۱-۳ راهبردهای پرورش استعدادهای درخشان ۵
- ۱-۴ تجارب کشورها ۶
۲. نظام آموزشی ایران و استعدادهای درخشان ۸
- ۲-۱ توجه به استعدادهای درخشان و ایجاد نهادهای جدید ۱۰
- ۲-۲-۱ دور جدید فعالیت سازمان پرورش استعدادهای درخشان (سمپاد) ۱۰
- ۲-۱-۲ باشگاه دانش‌پژوهان جوان ۱۱
- ۲-۱-۳ شرکت در المپیادها ۱۲
- المپیاد علمی در ایران ۱۳

- ۲-۱-۴ جشنواره خوارزمی ۱۴
- ۲-۱-۵ شورای هدایت استعدادهای درخشان ۱۵
- ۲-۱-۶ سایر نهادهای پرورش نخبگان ۱۶
۲. ملاحظات اساسی در باب شناسایی و پرورش استعدادهای درخشان در ایران ۲۰
- ۳-۱ تجدیدنظر در رویکردها ۲۰
- ۳-۲ تجدیدنظر در روش‌های شناسایی ۲۱
- ۳-۳ لزوم تعامل پویا میان نهادها و تیزهوشان ۲۲
- ۳-۴ پیامدهای رشد یکجانبه ۲۳
- ۳-۵ توزیع ناموزون امکانات ۲۵
- ۳-۶ تجدیدنظر در شیوه اداره مراکز استعدادهای درخشان ۲۶
۴. نتیجه‌گیری ۲۸
۵. منابع و مأخذ ۳۰
۶. ضمائم ۳۱

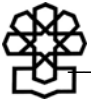

- « »

در ادبیات نظری مربوط به موضوع استعداد‌های درخشان، از ابتدا تاکنون، تغییر قابل ملاحظه‌ای در تعاریف و مصادیق استعدادها، صورت پذیرفته است. تاریخ کوتاه‌مدت این موضوع مربوط به قرن بیستم است. اما در همین یک قرن اخیر نیز حیطه مفهومی «استعدادهای درخشان» گسترش و تنوع چشمگیری یافته است.

شاید در ابتدای قرن، مهم‌ترین شیوه برای شناسایی افراد تیزهوش، به‌کارگیری تست‌های هوشی بود که البته این امر در نیمه دوم قرن بیستم بر اثر انباشت تجارب علمی و پژوهش‌های دامنه‌دار به شیوه‌های پیچیده‌تری بدل شد. حال دیگر این اطمینان حاصل شده که استعداد‌های انسانی تنها با فرمول ساده بهره هوشی قابل اندازه‌گیری و ارزیابی نیست و تست‌های موجود در واقع قابلیت‌های پیچیده و متنوع انسانی را که یک امر کیفی است به امری کمی کاهش می‌دهند. (تست‌های هوش قادر به سنجش خلاقیت نیستند و استعداد‌های هنری و زیبایی شناختی و سایر توانایی‌های بارز آدمی را آشکار نمی‌سازند) از این رو مقیاس‌های تازه و پیچیده‌ای برای ارزیابی خلاقیت و استعداد‌های متنوع آدمی، به کار گرفته می‌شود.

با مقیاس‌های جدید گفته می‌شود از هر یک صد کودک، دو تا پنج کودک تیزهوش‌اند (Gifted) و از هر هزار نفر، فقط یک نفر فوق‌العاده تیزهوش محسوب می‌شود (Highly Gifted). از افراد با استعداد اغلب با عناوینی چون نابغه، تیزهوش، سرآمد و ... یاد می‌شود.

همه این عناوین به افرادی اشاره دارند که میزان هوش و استعداد‌های آنان در زمینه‌های مختلف نسبت به سایرین، در رده‌های ممتازی قرار دارد.

از آن جا که وظیفه شناسایی، پرورش و رشد افراد تیزهوش و مستعد عمدتاً به نهادهای آموزشی در نظام‌های اجتماعی، محول شده، از این رو مباحث و چالش‌های نظری و عملی در زمینه استعداد‌های درخشان، در حوزه نظام‌های آموزشی در جهان تمرکز یافته است.

در این رابطه دو رویکرد کلان قابل شناسایی است:

- « »
- -

این رویکرد در زمینه شناسایی و پرورش ویژه استعداد‌های درخشان چنین استدلال می‌کند که اگر نظام‌های اجتماعی و به ویژه نهادهای آموزشی، فرصت‌های مناسب و برابر در اختیار همگان بگذارند، همه افراد قدرت و توانایی مشابهی بروز خواهند داد. ظرفیت‌های زیستی انسان‌ها برابر است و نظام‌های آموزشی باید شرایط ظهور و بالندگی استعدادها را به تساوی برای همه فراگیران مهیا سازند.

این رویکرد توجه به استعدادها را مغایر با اصل عدالت اجتماعی می‌داند و معتقد است به رسمیت شناخته شدن گروهی تحت عنوان «تیزهوش» یا «استعداد درخشان»، به پیدایش طبقه ممتاز و ویژه‌ای می‌انجامد که در نهایت، کارکردهای نامطلوبی برای کل نظام اجتماعی دارد.

براساس این دیدگاه بهتر است نظام‌های آموزشی به جای سرمایه‌گذاری بر روی گروه‌های سرآمد و تیزهوش، منابع خود را صرف توسعه امکانات برای تعلیم و تربیت عموم فراگیران، کنند. در شرایطی که نظام اجتماعی، رفاه همگانی و تأمین اجتماعی را برای همه افراد تضمین کند، زمانی که امکان ادامه تحصیل در مقاطع مختلف آموزشی در دسترس آحاد مردم باشد و همه از کیفیت بالای فضا و

تکنولوژی آموزشی برخوردار باشند، در این صورت خود به خود در سایه این رشد کمی، سرآمدان نیز پرورش می‌یابند و می‌توان از مهارت‌های آنان در جهت منافع عمومی بهره گرفت.

با توجه به استدلال مخالفان، توجه ویژه به اقلیت‌های هوشی، نه اخلاقی است و نه موافق عدالت اجتماعی، بنابراین اساساً چنین پروژه‌ای ناموجه است.

- -

رویکرد موافق در زمینه استعداد‌های درخشان، درست نقطه مقابل دیدگاه فوق است. از دید گروه موافقان، مفهوم آموزش و پرورش برای همه، ارائه برنامه‌های مشابه برای همه شاگردان نیست بلکه آن است که هر دانش‌آموزی باید به فراخور توانایی و استعداد ذهنی و عاطفی خود از برنامه‌های آموزش و پرورش حداکثر استفاده را ببرد و برای نیل به این مقصود نظام‌های آموزشی باید شرایط مناسب را فراهم آورند. عدالت آن است که هر کس به اندازه توانایی و استعدادش در جامعه مورد توجه قرار گیرد. این رهیافت، توجه به استعداد‌های درخشان را از حیث فلسفی و اخلاقی درست می‌داند و بر تفاوت‌های فردی تأکید دارد.

استدلال موافقان این است که صاحبان استعداد‌های درخشان دارای قابلیت‌هایی هستند که دیگران ندارند و در نتیجه درست نیست که آموزش و پرورش برای آن‌ها مثل افراد متوسط، برنامه‌ریزی کند.

قابلیت‌های افزونی که برخی از افراد دارند در نهایت به خیر جامعه می‌انجامد، بنابراین بهتر است این افراد از امکانات بیش‌تری برخوردار شوند. برخورداران تیزهوشان از امکانات و برنامه‌های آموزشی خاص، حق مسلم آن‌ها است و جزیی از مسئولیت مهم نظام‌های آموزشی است.

باید توجه داشت که گروه موافقان پرورش استعداد‌های درخشان، شیوه‌های مختلفی را برای تحقق اهداف خود پیشنهاد کرده‌اند.

-

در جوامعی که دیدگاه توجه به استعداد‌های درخشان را پذیرفته‌اند، راهبردهای متعددی برای شناسایی و پرورش این افراد، مورد آزمون قرار گرفته است. هر جامعه‌ای به اقتضای ساختار فرهنگی و اقتصادی خود برنامه‌های ویژه‌ای را طراحی و به اجرا رسانده است. در میان برنامه‌های متعددی که تاکنون تجربه شده، سه راهبرد بیش از همه متداول و مرسوم است. گاه جوامع، تلفیقی از این سه روش را نیز به کار برده‌اند که نمونه‌های آن را در این بخش منعکس خواهیم کرد.

این سه راهبرد اصلی عبارتند از:

۱. افراد مستعد در مدارس عادی نگهداری می‌شوند ولی در ساعت خارج از برنامه‌های عادی، برنامه‌های آموزشی خاص عمیق‌تری دارند. (روش غنی‌سازی برنامه‌های آموزشی).

۲. دانش‌آموزان مستعد را با روش دو کلاس را در یک سال تحصیلی طی کردن وادار به پیشرفت می‌کنند. (روش تسریع تحصیلی یا جهش تحصیلی).

۳. افراد مستعد در مدارس ویژه، جداگانه آموزش می‌بینند. (روش جداسازی).

-

هر کشوری به فراخور نظام فرهنگی و اقتصادی و ساختار آموزشی خود، یکی از روش‌های فوق را برگزیده یا تلفیقی از سه روش فوق را به اجرا گذارده است.

● کشور مالزی از راهبردهای غنی‌سازی استفاده می‌کند و می‌کوشد با بازآموزی کادر آموزشی، بهبود روش‌های تدریس و یادگیری، تقویت تکنولوژی آموزشی و سایر روش‌های مناسب، استعداد‌های ملی را در هر زمینه‌ای پرورش دهد. در این کشور مسابقات المپیاد نیز جریان دارد. در کشور مالزی دانشگاه‌ها نیز در جریان شناسایی و پرورش استعداد‌های درخشان فعال هستند.

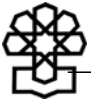
● در امریکا برای شناسایی و پرورش مستعدین جریان راهنمایی و مشاوره بسیار تخصصی و نظام‌مندی صورت می‌گیرد. در این کشور هم از راهبردهای غنی‌سازی برنامه‌های آموزشی و هم روش تسریع تحصیلی برای تیزهوشان استفاده می‌شود. تأسیس مراکز منطقه‌ای برای تیزهوشان از دیگر اقدامات این کشور است. اخیراً در اثر پیگیری‌های انجمن تیزهوشان و به خصوص پس از توصیه‌های ریگان، دولت‌های فدرال، قوانینی در حمایت از تیزهوشان وضع کرده‌اند.

● در کشور شوروی نیز پرورش استعدادهاى برجسته مورد توجه بسیار قرار گرفت. این کشور روش تلفیقی غنی‌سازی و جداسازی را توأمان به کار می‌گیرد. در ضمن در مراکز آموزشی عادی نیز به خصوص در مناطقی که امکان تأسیس مرکز آموزشی ویژه فراهم نیست، برای مستعدین برنامه‌های خاصی ترتیب داده می‌شود. در مراکز آموزشی ویژه از روش تدریسی مشابه با آنچه در دانشگاه‌ها معمول است یعنی روش حل مسأله و کار گروهی استفاده می‌شود. در این کشور برنامه‌های متعددی برای افراد مستعد تدارک دیده شده و انواع مسابقات و آزمون‌ها جریان دارد.

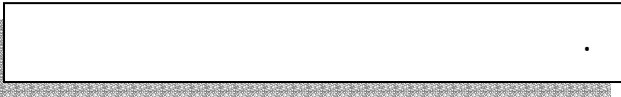
● در ژاپن روش تسریع تحصیلی که در چند دهه اول سده بیستم اجرا می‌شد، اینک به لحاظ آثار منفی‌اش در رفتار و شخصیت، به این روش به صورت انتقادی نگریسته می‌شود. امروزه فرهنگ عمومی ژاپن نگاهی غالباً منفی نسبت به برنامه‌های ویژه برای تیزهوشان دارد.

● در کره جنوبی روش جهش تحصیلی در سال ۱۹۹۵ به تصویب مجمع ملی این کشور رسیده است. علاوه بر آن مراکز آموزشی خاصی زیر نظر دانشکده‌ها و مؤسسات پژوهشی، برای تیزهوشان برنامه‌ریزی و فعالیت می‌کنند.

باید اضافه کرد در کشور کره جنوبی شناسایی و متمایز کردن دانش‌آموزان تیزهوش و جداسازی آن‌ها از سایرین، با فرهنگ آن جامعه که چنین تفاوت‌هایی را نمی‌پذیرد، ناسازگار است. تعداد معدودی از مدارس سنول، ارائه خدمات آموزشی

به این گونه دانش‌آموزان را انجام می‌دهند، اما همچنان نظر مثبتی حتی به روش‌های جهش تحصیلی نیز وجود ندارد.

سابقه توجه به استعدادهاى درخشان در ایران با تاریخ ایجاد مدارس جدید طبیعتاً پیوند دارد. با تأسیس دارالفنون به عنوان نخستین مرکز جدید آموزشی در ایران، توجه به استعدادهاى درخشان نیز شروع شد. در دارالفنون مدل تسریع تحصیلی در آن زمان اجرا می‌شد، یعنی هر کس استعداد داشت می‌توانست دوره تحصیلی خود را زودتر از سنوات مقرر تمام کند. همچنین افراد مستعد به کشورهای مختلف اعزام می‌شدند. این شیوه بعدها با تأسیس دانشگاه تهران ادامه یافت.

دبستان نخستین مرکز آموزشی مخصوص تیزهوشان است که در سال تحصیلی ۱۳۴۶-۱۳۴۷ با بیست نفر دانش‌آموز آغاز به کار کرد و به تدریج تعداد دانش‌آموزان خود را افزایش داد.

در همان زمان، «اداره کل امور کودکان و دانش‌آموزان استثنایی» در آموزش و پرورش تأسیس شد که واحدی به نام واحد تیزهوشان داشت.

این روند ادامه یافت تا این که در سال ۱۳۵۵ سازمان ملی پرورش استعدادهاى (سمپاد) به طور مستقل از آموزش و پرورش تأسیس و زیر نظر هیأت امناء اداره شد.

بدین ترتیب سنجش و گزینش تیزهوشان نسبت به قبل، نظم و انسجام بیش‌تری یافت. این سازمان مراکز آموزشی مختلفی را ایجاد کرد. از جمله مرکز آموزشی که به شمال و غرب تهران اختصاص یافت و مرکز که جنوب و

شرق تهران را پوشش می‌داد. در سال ۱۳۵۷ مرکز نیز افزوده شد و در آستانه پیروزی انقلاب، تعداد ۹۲۸ نفر دختر و پسر به عنوان تیزهوش و به طور مختلط در مراکز آموزشی ویژه ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، مشغول به تحصیل بودند.

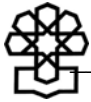
به این ترتیب مدلی که نظام آموزشی ایران از همان ابتدا در دستور کار خود قرار داد، مدل جداسازی دانش‌آموزان مستعد بود که سمپاد این برنامه را دنبال می‌کرد.

وقوع انقلاب اسلامی، تا حدود زیادی ارزش‌ها و ایده‌های پیشین را مورد سؤال قرار داد و آرمان تساوی طلبی و عدالت اجتماعی را جایگزین ارزش‌های پیشین کرد. از این رو فعالیت مراکز فوق با رکود موقتی روبه‌رو شد.

در سال ۱۳۶۰ پس از دو سال وقفه، فقط در تهران دو دبیرستان پسرانه و یک دبیرستان دخترانه آموزش دانش‌آموزان تیزهوش پذیرفته شده قبل از انقلاب را در کلاس‌های اول تا سوم نظری در رشته‌های ریاضی-فیزیک و علوم تجربی برعهده گرفتند.

در این زمان سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان (سمپاد) در دفتر آموزش کودکان و دانش‌آموزان استثنایی آموزش و پرورش ادغام شد. این دفتر طرح پنج‌ساله‌ای را تنظیم کرد که براساس آن از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶ باید هفده مرکز راهنمایی تحصیلی در هشت استان واجد دانشگاه معتبر تأسیس می‌شد و تعدادی دانش‌آموز تیزهوش برحسب سه در هزار به نسبت کل دانش‌آموزان آن استان پذیرش و گزینش می‌شدند.

یکی دیگر از طرح‌های دفتر فوق، طرح تأسیس «کانون‌های دانش و هنر» بود. این طرح به ویژه به شکوفایی استعداد‌های انسانی معطل مانده موجود در جامعه توجه داشت. این کانون‌ها به عنوان کانون‌های حل مسأله تعریف شده بودند که در آن‌ها مسأله‌ای علمی، هنری و اجتماعی برای دانش‌آموزان مستعد مطرح و براساس آن

آموزش‌های خاصی به فراگیران مستعد، ارائه می‌شد. اگرچه این طرح مسکوت ماند و اجرا نشد، اما باید توجه داشت که به نوبه خود برنامه مترقی‌ای را در نظام پرورش استعداد‌های درخشان دنبال می‌کرد که به خلاقیت‌ها و استعداد‌های تیزهوشان در همه زمینه‌ها توجه داشت.

-

در دو دهه اخیر شاهد تکوین مراکز و کانون‌های متعددی در حوزه شناسایی و پرورش استعداد‌های درخشان هستیم. المپیادها رواج یافته‌اند، جشنواره خوارزمی و رازی و ابوریحان (مختص دانشجویان پزشکی) در همین راستا برگزار می‌شوند.

سمپاد دوره جدید فعالیت‌های خود را آغاز کرده است. علاوه بر آن نهادهای موازی دیگری نیز به پرورش تیزهوشان توجه نشان داده‌اند. از جمله بنیاد فرهنگی که به صورت موقوفه اداره می‌شود یا بنیاد وقفی که به طور ضمنی،

مستعدان در حوزه فرهنگی را مورد حمایت قرار می‌دهد. همچنین نهادهای خصوصی یا نیمه خصوصی پدید آمده‌اند مانند «کانون خرد» که به جذب نخبگان و تربیت آنان پرداخته یا «باشگاه دانش‌پژوهان جوان» که زیر نظر وزارت آموزش و پرورش اداره می‌شود. در آموزش عالی نیز حرکت‌هایی صورت گرفته و سعی شده تربیت یافته‌های نظام آموزش و پرورش به طور مؤثری جذب و هدایت شوند. در این راستا شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوباتی دارد که در ادامه گزارش به آن اشاره می‌شود.

از آن جا که موضوع استعداد‌های درخشان با دو بخش آموزش عمومی و آموزش عالی ارتباط دارد در این جا سعی شده است که رویه‌های موجود در دو سطح آموزشی و فعالیت‌های صورت گرفته در آن‌ها، به طور خلاصه معرفی شوند.

- -

()

برنامه‌ها و طرح‌هایی که سمپاد طی سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶ در نظر داشت انجام دهد تحقق نیافت. در سال ۱۳۶۷ به درخواست وزیر آموزش و پرورش وقت و به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی، سمپاد به وزارت آموزش و پرورش پیوست.

در ماده واحده مصوب یکصد و پنجاهمین جلسه مورخ ۱۳۶۷/۳/۱۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی آمده است که: «به منظور تحقق هر چه بهتر امر شناسایی و پرورش استعداد‌های درخشان کشور در سطوح مختلف تحصیلی از این پس سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان به صورت سازمان وابسته به آموزش و پرورش اداره می‌شود». پس از آن اساسنامه سازمان مبتنی بر دوازده ماده و سه تبصره تنظیم شد. طبق ماده ۲ اساسنامه سمپاد، هدف سازمان این است: شناسایی و پرورش استعداد‌های درخشان کشور در سطوح مختلف تحصیلی.

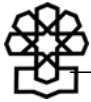
سمپاد با قرار گرفتن در جایگاه جدید به توسعه مراکز آموزشی در شهرستان‌ها اقدام کرد. روند توسعه فعالیت‌های سمپاد در جدول زیر نشان داده شده است.

-									
-									
تعداد آموزشگاه	۴	۲	۶	۸۹	۸۸	۱۷۷	۸۶	۱۶۸	۲۵۴
تعداد دانش‌آموزان	۸۶۷	۳۶۷	۱۲۳۴	۱۴۴۱۹	۲۳۶۷۱	۳۷۰۹۰	۱۳۹۳۳	۲۲۵۷۱	۳۶۵۰۴

- -

یکی دیگر از نهادهایی که در راستای پرورش استعداد‌های درخشان در سال‌های اخیر تأسیس شده، باشگاه دانش پژوهان جوان است.

براساس پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش در سال ۱۳۷۳ و تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی در همان سال، باشگاه دانش پژوهان جوان با هدف شناسایی و جذب دانش‌آموزان مستعد تأسیس شد که مهم‌ترین وظیفه آن انجام کلیه امور تیم‌های المپیاد از قبیل امتحانات مقدماتی، تشکیل اردوها و اعزام به خارج است. از دیگر

وظایف باشگاه، تشکیل کلاس، کارگاه و سمینار، برگزاری مسابقات علمی، انتشارات، تشکیل کتابخانه و در اختیار نهادن امکانات تحقیقاتی و ارائه خدمات پژوهشی و فرهنگی به استعداد‌های درخشان است. در ماده (۲) اساسنامه باشگاه آمده است: باشگاه برای انجام وظایف خود با دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی و پژوهشی داخل و خارج کشور ارتباط برقرار کند.

اعضای باشگاه را افراد ۱۵ تا ۲۵ ساله برگزیده در مسابقات جهانی و المپیادها و اعضای وابسته و افتخاری تشکیل می‌دهند.

رئیس باشگاه به پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش به مدت سه سال در این سمت منصوب می‌شود و هزینه‌های باشگاه از محل ردیفی در بودجه آموزش و پرورش و کمک‌های مردمی تأمین می‌شود.

- -

شرکت ایران در المپیادها از سال ۱۳۶۳ زمانی که براساس مطالعات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بحث افت تحصیلی دانش‌آموزان در درس ریاضی مطرح شد، به صورت جدی در دستور کار قرار گرفت. سال ۱۳۶۵ با اعزام تعدادی از کارشناسان وزارت آموزش و پرورش به المپیاد جهانی ریاضی، زمینه حضور ایران در المپیاد جهانی فراهم شد. تیم ایران در این سال به‌عنوان ناظر و به همراهی شش نفر دانش‌آموز، شرکت کرد. با پافشاری اعضای تیم برای شرکت در آزمون، در همین اولین حضور، اولین بار مدال برنز نصیب دانش‌آموزان ایران شد و مقام بیست و ششم برای کشور ایران ثبت گردید. این امر زمینه را برای حضور دیگر تیم‌های دانش‌آموزی کشور در المپیاد‌های جهانی فراهم آورد. در سال ۱۳۶۶ اعضای تیم‌های مختلف به طور رسمی به المپیادها اعزام شدند. حضور در المپیاد فیزیک در سال ۱۳۶۸ و شرکت در المپیاد شیمی و کامپیوتر در سال ۱۳۷۱ و شرکت در المپیاد زیست‌شناسی در سال ۱۳۷۸، نشان می‌دهد که شرکت در المپیادها به مرور رونق بیش‌تری گرفته است.

البته باید خاطر نشان ساخت که اعزام دانش‌آموزان المپیادی و شناخته شدن آن‌ها از سوی نهادهای آموزشی کشورهای مختلف، موجب شده است که تعداد قابل ملاحظه‌ای از این استعدادها مهاجرت کنند و تحصیلات خود را در مراکز آموزشی کشورهای پیشرفته دنبال کنند.

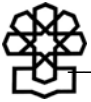
آمارهای دریافت شده از باشگاه دانش‌پژوهان جوان نشان می‌دهد که تعداد کل برگزیدگان المپیادهای علمی کشور از ابتدا تاکنون^۱ ۴۱۰ نفر است که ۲۹۰ نفر از آن‌ها اعضای تیم‌های اعزامی به مسابقات جهانی‌اند و از این تعداد حدود ۱۱۴ نفر در حال حاضر در خارج از کشور هستند.

آمار دیگری حاکی از آن است که تاکنون ۳۶۵ نفر به عضویت تیم‌های المپیادهای علمی در آمده‌اند که از مجموعه این دانش‌آموزان ۱۰۱ نفر پس از پایان مقطع کارشناسی، برای ادامه تحصیل به خارج از کشور مهاجرت کرده‌اند. از این تعداد، ۷۳ نفر در امریکا، ۱۷ نفر در کانادا، ۷ نفر در فرانسه، ۲ نفر در ایتالیا و یک نفر در آلمان و یک نفر در برزیل به ادامه تحصیل مشغول هستند.

- پیشنهاد برگزاری المپیاد علمی بین‌المللی دانش‌آموزی در ایران، برای نخستین بار در چهارمین اجلاس شورای برنامه‌ریزی منطقه‌ای اکو (دی ماه ۱۳۷۲ تهران) مطرح و به تصویب کشورهای عضو اکو رسید. اولین المپیاد دانش‌آموزی ریاضی اکو در شهریور ۱۳۷۳ به همت وزارت آموزش و پرورش برگزار شد. در این المپیاد دانش‌آموزان ایرانی مقام اول و تیم‌های ترکیه و قزاقستان به ترتیب دوم و سوم شدند.

از آن پس آموزش عالی نیز نسبت به برگزاری المپیادهای علمی دانشجویی همت گمارد که از سال ۱۳۷۵ تاکنون در تابستان هر سال در سطح ملی و بین‌المللی توسط

۱. آمار سال ۱۳۸۲/۴/۳۰ دریافت شده است.

سازمان سنجش آموزش کشور برگزار می‌شود. صندوق استعدادهای درخشان مستقر در سازمان سنجش، پشتیبانی مالی این مسابقات را عهده‌دار است.

- -

نهادهای دیگر که در ارتباط با استعدادهای درخشان پایه‌گذاری شده است، است. در سال ۱۳۶۱ سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران از میان نوآوران و پژوهشگران کشور عده‌ای را به‌عنوان برگزیدگان علم و صنعت انتخاب و جوایزی به آن‌ها اهدا کرد.

این جشنواره از سال ۱۳۶۶ در سطح ملی آغاز شد و سپس به صورت بین‌المللی درآمد. به‌طوری‌که در سال ۱۳۷۱، در این جشنواره پنجاه کشور شرکت کرده بودند. جشنواره در حال حاضر در شاخه‌های دانش‌آموزی و دانشجویی و پژوهشگران مراکز مختلف علمی - صنعتی، فعالیت می‌کند. بخش دانش‌آموزی جشنواره در سال ۱۳۶۸ همزمان با سومین دوره برگزاری آن، آغاز به کار کرد و سه سال بعد بخش دانش‌آموزی جشنواره خوارزمی، بین‌المللی شد. بخش دانش‌آموزی جشنواره خوارزمی با کمک و همکاری آموزش و پرورش برگزار می‌شود. آمار سال ۱۳۷۷ نشان می‌دهد که در این سال تعداد ۲۹۶۳ طرح دانش‌آموزی از داخل کشور و ۱۶ طرح خارجی به جشنواره ارسال شده است.

نکته قابل ملاحظه آن است که در تهران و برخی استان‌ها تنها چند واحد آموزشی که اغلب آن‌ها مدارس تیزهوشان هستند و استعدادهای درخشان در آن‌جا به تحصیل اشتغال دارند در رقابت‌های خوارزمی حضور فعال دارند. بنابراین لازم است دبیرخانه جشنواره در فراگیر کردن فعالیت‌ها و تحت پوشش قراردادن سایر مراکز آموزشی نیز اقدام مؤثری به عمل آورد. یادآوری می‌شود از دوره دهم جشنواره (سال ۱۳۷۵) براساس مصوبه سازمان سنجش آموزش کشور، تعدادی از برگزیدگان، موفق به استفاده از سهمیه شده و بدون شرکت در آزمون سراسری به

دانشگاه‌ها راه یافته‌اند. همچنین با مساعدت آموزش و پرورش، برگزیدگان کشوری جشنواره خوارزمی از شرکت در آزمون پیش‌دانشگاهی معاف شده‌اند.

- -

در نیمه دهه هفتاد به دنبال چند سال فعالیت که در آموزش و پرورش و سایر زمینه‌ها در جهت پرورش استعدادهای درخشان به وجود آمده بود، آموزش عالی یکباره خود را با خروجی‌های تازه نظام آموزش و پرورش مواجه دید. این‌ها کسانی بودند که از مراکز آموزشی تیزهوشان وابسته به سمپاد، راهی دانشگاه می‌شدند. همچنین کسانی که در جشنواره خوارزمی رتبه‌های علمی خوبی آورده بودند و نیز برندگان المپیادهای علمی، متقاضی ورود به دانشگاه شدند. همه این‌ها افراد مستعد و پرتوان ذهنی بودند که اینک به حوزه آموزش عالی وارد می‌شدند اما آموزش عالی هنوز طرحی برای جذب آن‌ها نداشت.

این موضوع باعث شد پیگیری‌های خاصی توسط شخصیت‌های علمی و مدیران آموزشی در سطوح بالا، صورت گیرد که نتیجه آن طرح شورایی با عنوان شورای هدایت استعدادهای درخشان در آموزش عالی بود که آیین‌نامه‌اش در شورای انقلاب فرهنگی به تصویب رسید (۱۳۷۵/۹/۶).

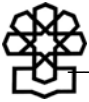
هدف این شورا همچنان‌که در ماده (۱) آیین‌نامه آن آمده، تعیین سیاست‌ها و راهنمایی‌های عملیاتی و به اجرا در آوردن طرح‌های آزمایشی و شکوفاسازی استعدادهای درخشان در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی است.

شرح وظایف و اختیارات شورا در ماده (۲) آیین‌نامه به قرار زیر است:

۱. تصویب طرح‌ها، آیین‌نامه‌ها و برنامه‌های آموزش خاص استعدادهای درخشان،

۲. تعیین ضوابط و معیارهای انتخاب دانشگاه‌ها و مراکز اجرایی برای پرورش

استعدادهای درخشان،

۳. صدور مجوز اجرای برنامه‌های خاص استعدادهای درخشان به دانشگاه‌ها و مراکز واجد شرایط و نظارت بر نحوه اجرا،

۴. فراهم ساختن امکانات و برطرف ساختن مشکلات در این زمینه،

۵. تصمیم‌گیری در مورد ادامه، اصلاح یا توقف اجرای برخی از برنامه‌ها بر مبنای ارزیابی‌های به عمل آمده،

۶. تخصیص اعتبارات خاص پرورش استعدادهای درخشان به دانشگاه‌ها و مراکز اجرایی،

۷. تشکیل کمیته‌های تخصصی و کارشناسی.

برای اجرای بند «۲» ماده (۲) آیین‌نامه این شورا، دانشجویان ممتازی که می‌توانند از مزایای آیین‌نامه بهره‌مند شوند عبارتند از:

الف) برگزیدگان آزمون سراسری با معرفی سازمان سنجش آموزش کشور،

ب) برگزیدگان المپیادهای علمی دانش‌آموزی با معرفی وزارت آموزش و پرورش (موضوع مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی با عنوان پذیرش دانش‌آموزان برگزیده در دانشگاه‌ها بدون شرکت در آزمون سراسری)،

ج) برگزیدگان جشنواره‌های خوارزمی با معرفی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران،

همچنین در ماده (۲) آیین‌نامه اجرایی آمده است که در هر یک از دانشگاه‌ها، معاونت آموزشی عهده‌دار انجام کلیه امور مربوط به استعدادهای درخشان در آن دانشگاه است و در صورت نیاز دانشگاه می‌تواند نسبت به تأسیس «دفتر ویژه استعدادهای درخشان» در حوزه معاونت آموزشی اقدام کند.

این شورا فعالیت خود را در حوزه آموزش عالی به مرور گسترش و توسعه داده و متناسب با موقعیت‌ها و شرایط استعدادهای درخشان به تصویب آیین‌نامه‌هایی اقدام می‌کند.

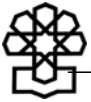
آیین‌نامه‌های مصوب شورای هدایت استعداد‌های درخشان در وزارت علوم تحقیقات و فناوری که در حال حاضر مورد استناد هستند عبارتند از:

۱. آیین‌نامه نحوه پذیرش برگزیدگان جشنواره‌ها و مسابقات علمی در دوره‌های آموزش عالی،
 ۲. آیین‌نامه تسهیلات آموزشی ویژه دانشجویان ممتاز،
 ۳. آیین‌نامه تسهیلات پژوهشی ویژه دانشجویان ممتاز،
 ۴. دستورالعمل اعطای بورس تحصیلی به دانشجویان برگزیده استعداد‌های درخشان،
 ۵. دستورالعمل چگونگی تحصیل همزمان در دو رشته تحصیلی.
- خلاصه عملکرد دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در حمایت از استعداد‌های درخشان در جداول ضمیمه آمده است. (انتهای گزارش)

- -

چون رویه‌های نهادی که در پنج مورد فوق (سمپاد، باشگاه دانش‌پژوهان جوان، المپیادهای علمی، جشنواره خوارزمی و شورای هدایت استعداد‌های درخشان) معرفی شدند، پاسخگوی تقاضای اجتماعی موجود در زمینه حمایت استعداد‌های درخشان نبودند، بنابراین به تدریج بسترهای دیگری نیز در جهت جذب و پرورش نخبگان در جامعه پدید آمدند. سایر بخش‌های نظام آموزش رسمی کشور، نهادهای رسمی خارج از نظام آموزشی و نیز نهادهای مدنی در زمینه جذب و پرورش استعدادها وارد عمل شده‌اند که در این باره می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

وزارت آموزش و پرورش علاوه بر مدارس تیزهوشان، از طریق مدارس نمونه دولتی نیز دانش‌آموزان مستعد را تحت حمایت قرار می‌دهد. به طوری که در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۸۱ تعداد ۱۱۴۲۸۴ دانش‌آموز دختر و پسر در دو مقطع تحصیلی راهنمایی و متوسطه در ۶۹۸ آموزشگاه در سراسر کشور مشغول به تحصیل بوده‌اند.

از آن‌جا که فقط ۱۴/۱۸ درصد واجدین شرایط، امکان ورود به مدارس تیزهوشان را داشته‌اند و حدود ۸۵/۸۲ درصد مستعدین فرصت حضور در مدارس تیزهوشان را نیافته‌اند، ایجاد مدارس نمونه دولتی تا حدودی این امکان را گسترش داده است.

از اقدامات اساسی این شورا یافتن راه‌ها و ارائه طرح‌هایی است که موجب ماندگاری نخبگان علمی در کشور شود و پدیده فرار مغزها را تحت کنترل گیرد. همچنین طرح‌هایی در سطح کلان برای حمایت و پشتیبانی نخبگان علمی کشور از سوی نهادهای مختلف به شورا داده می‌شود و انتظار می‌رود که شورا در جهت نظام‌مند کردن امور استعداد‌های درخشان به ویژه در سطوح عالی و در میان اساتید و پژوهشگران، اقدامات مؤثری انجام دهد.

برخی از نهادهای وقفی، سرمایه‌های خود را در زمینه حمایت و پرورش نخبگان و مستعدان به‌کار گرفته‌اند و این کار نمونه‌ای از مشارکت نهادهای مدنی در حوزه استعداد‌های درخشان است.

بنیاد فرهنگی البرز از جمله مواردی است که می‌توان از آن یاد کرد. این بنیاد در زمینه حمایت و سرپرستی و تشویق استعداد‌های درخشان در بخش دانش‌آموزی به‌طور مؤثری عمل می‌کند و سالانه طی مراسمی از نخبگان تمجید به عمل می‌آورد.

همچنین بنیاد وقفی افشار در زمینه حمایت فعالیت‌های پژوهشی در حوزه تاریخ و ادبیات و میراث ملی تلاش می‌کند و تولید علمی افراد برجسته را مورد تحسین و تشویق قرار می‌دهد. این بنیاد فعالیت‌های بین‌المللی نیز دارد و زمینه تعامل نخبگان داخلی و خارجی را فراهم می‌آورد.

این کانون که در آذرماه سال ۱۳۸۱ به صورت یک انجمن خصوصی، اساسنامه‌اش تنظیم شد در راستای حمایت و پرورش استعداد‌های درخشان فعالیت می‌کند. این کانون روابط مستمر و منظمی با نهادهای آموزشی رسمی کشور از جمله آموزش و پرورش دارد.

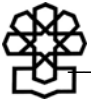
برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی به موضوع استعداد‌های درخشان توجه ویژه نشان می‌دهد. در بخش راهکارهای اجرایی قانون برنامه مربوط به استعداد‌های درخشان چنین آمده است:

«وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظفند برای شناسایی و شکوفایی استعداد‌های درخشان و هدایت آن‌ها به سمت اولویت‌های راهبردی کشور در حوزه‌های معرفتی، علوم و فناوری و پیگیری مسایل خاص آنان در کلیه سطوح آموزشی و فعالیت‌های تحقیقاتی با بازنگری در اهداف، وظایف و تشکیلات سازمان‌ها و نهادهای موجود در این زمینه، پیشنهادهای لازم در ارتباط با وضع مقررات خاص، پیش‌بینی تسهیلات ویژه و ایجاد سازمان اجرایی مناسب برای تحقق اهداف یاد شده را تدوین و حداکثر تا پایان سال اول برنامه برای طی مراحل قانونی به هیأت وزیران تقدیم کنند».

خاطر نشان می‌سازد گزارش نظارت سال اول اجرای برنامه سوم توسعه مربوط به سال ۱۳۷۹ که به وسیله سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور منتشر شده است، نشان‌دهنده آن است که سیاست‌ها و راهکارهای مقرر در برنامه چندان تحقق نیافته و در برخی موارد، فعالیت‌های انجام شده کم‌تر از سطح پیش‌بینی برنامه بوده است.

به‌عنوان مثال عملکرد بخش آموزش و پرورش عمومی در سال ۱۳۷۹ در زمینه اهداف کمی نشان می‌دهد که درصد تحقق برنامه ۸۵/۴ درصد است. به‌عبارت دیگر جذب دانش‌آموزان تیزهوش به تعداد ۴۱۰۰۰ نفر پیش‌بینی شده بود که در این سال تنها در حد ۳۵۰۰۰ نفر جذب شده‌اند.

البته بخش‌هایی از برنامه نیز محقق شده است از جمله تشکیل شورای استعداد‌های درخشان در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت و درمان، تدوین برنامه و آیین‌نامه‌های ویژه استعداد‌های درخشان از جمله پذیرش

مستقیم دانشجوی دکتری از دوره کارشناسی، اجرای برنامه‌های تحصیل هم‌زمان دو رشته و برگزاری المپیادهای دانشجویی.

نظام آموزشی ایران در تربیت نخبگان و تیزهوشان از هر سه روش جداسازی، غنی‌سازی و جهش تحصیلی استفاده می‌کند. در بخش آموزش عمومی، بیشتر جداسازی و جهش تحصیلی و در بخش آموزش عالی از شیوه‌های غنی‌سازی و تسریع تحصیلی استفاده می‌شود.

ارزیابی کارایی و ثمربخشی کاربرد این شیوه‌ها در نظام آموزشی کشور، نیازمند یک بررسی هدفمند و همه جانبه است. همان‌گونه که در تجربه سایر کشورها اشاره شد برخی فرهنگ‌ها اساساً جداسازی را در امر آموزش موجه نمی‌دانند و آن را مغایر با عدالت اجتماعی می‌دانند حتی در زمینه جهش تحصیلی نیز به دلیل آثاری که بر سایر دانش‌آموزان در آموزشگاه‌ها به جای می‌گذارد، مقاومت‌هایی وجود دارد. یافته‌های پژوهش حاصل از نگرش سنجی از دانشجویان مستعد نشان می‌دهد که بیش از هشتاد درصد پاسخگویان، شیوه غنی‌سازی را مناسب‌تر دانسته و ترجیح داده‌اند. حدود ۱۵ درصد پاسخگویان به تأسیس مراکز جداگانه (دانشگاه یا مدرسه) پاسخ مثبت داده‌اند. حدود ۶۰ درصد پاسخگویان بیش‌ترین مانع شناخته شدن و شکوفایی استعدادهای درخشان را در جامعه ما عامل فقر دانسته‌اند و ۴۰ درصد بقیه پاسخگویان، روستایی بودن یا اقلیت‌های جنسی و قومی بودن را مانع شکوفایی استعدادها می‌دانند.

در کنار هم گذاردن این یافته‌ها نشان می‌دهد که باید در شیوه‌های جذب و پرورش استعدادها، تجدیدنظرهایی صورت گیرد.

-

علاوه بر رویکرد جذب و پرورش استعدادهای درخشان که اساسی‌ترین اقدام در این زمینه است، در باب شیوه‌های آزمون و نحوه شناسایی استعدادها نیز دیدگاه‌هایی وجود دارد که رویه‌های موجود را نامطمئن و ناکافی جلوه می‌دهد.

مهم‌ترین مسأله در این زمینه این است که در ایران همچنان آزمون‌های هوش و پیشرفت تحصیلی ملاک ورود به مدارس تیزهوشان است. حال آن‌که استعداد سنجی مؤلفه‌های متعددی دارند.

همان‌گونه که در مقدمه این گزارش آمده است، امروزه برای شناسایی استعدادهای درخشان آزمون‌های پیچیده‌ای به کار می‌رود که توانمندی‌ها و نبوغ افراد را در سطوح و زمینه‌های مختلف می‌سنجد، تست‌های خلاقیت‌سنجی، تست‌های مربوط به استعدادهای زیبایی شناختی، هنر موسیقی، رقص و غیره. تست‌هایی که توانایی حل مسأله و قدرت تفکر انتزاعی را در فراگیران مورد سنجش قرار می‌دهند، در جامعه ما هنوز کاربردی ندارند. در ضمن نظام آموزشی جامعه ما گویی فقط قابلیت سنجش استعدادها در علوم تجربی و ریاضی را دارد و در زمینه علوم انسانی شناسایی و جذب و پرورش نخبگان هیچ معنایی ندارد.

از میان آزمودنی‌های پژوهش پیش‌گفته، ۹۴ درصد اعلام کرده‌اند که از آن‌ها هیچ «تست خلاقیت سنجی» به عمل نیامده است. ۷۸ درصد دانشجویان مستعد پاسخگو، گفته‌اند که در طول زندگی و تحصیلات تا زمان تکمیل پرسشنامه، هیچ آزمون خاصی که استعداد درخشان را مورد سنجش قرار دهد از آنان به عمل نیامده است.

از مجموع دانشجویانی که از آنان پرسش به عمل آمده، ۸۲/۸ درصد، نحوه شناسایی استعدادهای درخشان دانشجویی را در حال حاضر و با معیارهای موجود، ناموفق ارزیابی کرده‌اند.

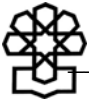

در بخش آموزش و پرورش که «سمپاد» تنها نهاد رسمی موجود برای جذب و پرورش نخبگان در آن است نیز وضع به همین شکل است. ناظران مسایل آموزشی معتقدند که سازمان ملی پرورش استعدادها در طول دو دهه پس از انقلاب تحول کیفی در روش‌های آزمون و حتی به روز کردن مخزن سؤالات به عمل نیاورده است. از این رو آزمون‌ها به مرور زمان، دقت و ارزش علمی خود را از دست داده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد هر سال بر احتمال موفقیت افراد معمولی و غیرتیزهوش در آزمون ورودی مدارس تیزهوشان افزوده می‌شود. همچنین گفته‌اند ساختار سازمانی و کیفیت مدیریت در این سازمان به گونه‌ای بوده که دانش‌آموزان تیزهوش را در جامعه به سمت انزوا سوق داده است. ناظران آگاه معتقدند با مشکلات و نارسایی‌هایی که در سمپاد ملاحظه می‌شود، به نظر می‌رسد که مدارس رقیب مثل البرز، به مرور باعث شوند که جایگاه آموزشی سازمان ملی استعدادها در بخشان در بدنه آموزشی کشور تضعیف شود.

-

توجه به این نکته لازم است که سازوکارهای موجود در نظام آموزشی کشور یا در سایر نهادهای رسمی که برای حمایت و تشویق استعدادها در بخشان تعبیه شده‌اند تا چه اندازه توانسته‌اند ظرفیت‌های موجود را پوشش دهند. علاوه بر آن اطلاع‌رسانی در زمینه آیین‌نامه‌ها و مصوبات و راه‌های بهره‌گیری از مراکز سنجش استعداد و حمایت از آن‌ها، چگونه صورت می‌گیرد.

یافته‌های پژوهشی پیشین در این باره نشان می‌دهد ۶۴ درصد از پاسخگویان اطلاع چندانی درباره وجود و نحوه فعالیت باشگاه دانش‌پژوهان جوان نداشته‌اند. حدود ۴۸/۵ درصد از جشنواره خوارزمی بی‌اطلاع بوده‌اند و ۸۶ درصد دانشجویان مستعد پاسخگو، با شورای هدایت استعدادها در بخشان در آموزش عالی آشنایی

نداشته‌اند و ۹۹/۵ درصد آنان از دفتر جذب نخبگان در درون دانشگاه‌ها بی‌اطلاع بوده‌اند.

این موارد نشان می‌دهد که مدیریت استعدادهای درخشان در ایران با گروه هدفی که برای آنان برنامه‌ریزی می‌کند و بدنه اصلی ظرفیت‌های علمی و تخصصی کشور است تعامل مستمر و اصولی ندارد. نهادسازی انجام می‌شود، قوانین و مصوبات تولید می‌شوند، اما جامعه موردنظر که تمامی تلاش‌ها به خاطر آن صورت می‌گیرد، از وجود چنین نهادها و قوانینی بی‌اطلاع است.

همچنین باید توجه داشت ظرفیت‌های ایجاد شده در نظام آموزشی، همواره تنگ‌تر و کوچک‌تر از ظرفیت‌های بالقوه موجود در جامعه است. با توجه به افزایش سطح تحصیلات والدین و دگرگونی سایر متغیرهای اجتماعی، به نظر می‌رسد که متقاضیان برنامه‌های آموزشی مختص تیزهوشان رو به افزایش‌اند. بنابراین با افزایش مراکز جذب استعدادها در بخشان آیا کیفیت آموزشی و کادرهای ورزیده و برنامه‌های آموزشی دقیق تدارک دیده می‌شوند یا خیر؟ در این باره شاخص‌های کمی از جمله فزونی آموزشگاه‌های استعدادها در بخشان و ثبت‌نام بیش‌تر از دانش‌آموزان، اعتبار چندانی نخواهند داشت.

-

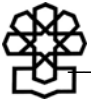
باید پذیرفت در سال‌های اخیر نظام آموزشی به ویژه در بخش آموزش عمومی با کمک بازوهای مؤثری چون سمپاد و باشگاه دانش‌پژوهان جوان، در جهت شناسایی و پرورش نخبگان تلاش کرده است. افزایش مراکز آموزشی و تحت پوشش قرار دادن تعداد بیش‌تری از دانش‌آموزان تیزهوش، افزودن تعداد و تنوع تیم‌های شرکت‌کننده در المپیادها، بالا بردن آمار کسب مدال‌ها در المپیادها، کسب رتبه‌های اول و رتبه‌های دو رقمی کنکور، نشان‌دهنده تلاش گسترده مراکز آموزشی تیزهوشان است. اما نکته

این جاست که این تلاش‌ها تا چه اندازه با جایگاه و کارکردهای سایر نهادهای اجتماعی (دانشگاه، صنعت، مراکز پژوهشی و ...) تناسب دارد؟ این نگرانی از آن‌جا ناشی می‌شود که طی سال‌های اخیر مهاجرت نخبگان شتاب و گسترش بیشتری به خود گرفته است.

آمار مربوط به برگزیدگان المپیادهای علمی نشان می‌دهد که ۲۷ درصد این نخبگان از کشور خارج شده و در مراکز آموزشی کشورهای اروپایی و امریکایی به تحصیل اشتغال دارند. همچنین تعداد دیگری از آن‌ها پس از ورود به دانشگاه‌های داخل یا پس از پشت سر گذاردن یک مقطع تحصیلی کوتاه، اقدام به مهاجرت می‌کنند. از ۴۴ نفر از مدال آوران المپیادهای مختلف جهانی، پرسیده شد، آیا تاکنون به ادامه تحصیل در خارج از ایران اندیشیده‌اید یا خیر؟ ۸۶ درصد پاسخ مثبت، ۷ درصد پاسخ منفی و ۷ درصد پاسخی به این سؤال نداده‌اند. ۹۲ درصد دانشجویان مستعد در دانشگاه‌های ایران، وضع دانشگاه محل تحصیل خود را نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. اگر چنین بررسی‌هایی با دقت علمی بالایی همراه نباشد اما باز هم نتایج آن‌ها قابل توجه است. موضوع فرار مغزها و مهاجرت نخبگان موضوع روز محافل مدیریتی و سیاستگذاری‌های کلان جامعه ماست. با این همه آیا باز هم باید بر قهرمان‌پروری افراطی بدون حمایت و برنامه‌ریزی مناسب، اصرار کنیم؟ کسب مدال‌های متعدد اگر چه برای ما خوشایند است و باعث افتخار نظام آموزشی و حیثیت ملی است، اما آیا نسبت به پیامدهای آن آگاهی کافی وجود دارد؟ تجربه سال‌های اخیر باید درس‌های ارزشمندی به ما آموخته باشد.

از سوی دیگر نباید چنین اندیشید که با ایجاد جاذبه‌های کوتاه‌مدت و حمایت‌های مالی ناچیز یا امتیازدهی در زمینه‌های مختلف، می‌توان در حفظ و نگهداری نخبگان در داخل کشور توفیق یافت. این موارد نمی‌توانند انگیزه‌های کافی برای افراد پویا و نخبه ایجاد کند.

به هر حال تفاوت سطح توسعه میان نظام آموزش عالی، صنعت و دیگر نهادهای ایران با جوامع توسعه‌یافته، قابل چشم‌پوشی نیست. در نتیجه باید نسبت به هزینه - فایده‌ای که این‌گونه سرمایه‌گذاری‌ها در داخل کشور دارد، حساسیت بیشتری نشان داد.

-

پژوهش نشان می‌دهد، ۵۴/۹ درصد از نمونه‌های آماری آزموده شده در میان دانشجویان با استعداد، تمام یا بخش قابل توجه از تحصیلات ماقبل دانشگاهی خود را در تهران گذرانده‌اند.

این امر نشان‌دهنده مرکزگرایی و نابرابری‌های موجود در امکانات آموزش و پرورش کشور است. در کنار این آمارها، تمرکز نهادهای مربوط به استعدادهای درخشان در شهر تهران نیز نشانه‌ای دیگر از نابرابری‌های موجود در مورد تربیت و توجه به استعدادهای درخشان است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد، دانش‌آموزان تهرانی در مقایسه با دانش‌آموزان سایر نقاط کشور، شانس بیشتری برای شناسایی و پرورش استعدادهایشان دارند و بیش از سهم جمعیتی خود می‌توانند از فرصت‌ها و امکانات تحصیلات ماقبل دانشگاهی خویش، برای کسب آمادگی‌های لازم جهت موفقیت در المپیادهای دانش‌آموزی و نیز ورود به آموزش عالی با رتبه‌های مطلوب بهره‌مند شوند.

آمار دیگری نشان‌دهنده آن است که ۹۳/۶۲ درصد از دانشجویان مستعد در کلان‌شهر تهران تحصیل می‌کنند که باز هم نشان از نابرابری‌های موجود در سیاست‌های گسترش آموزش عالی در مناطق مختلف کشور است.

نابرابری فرصت‌ها در سطوح مختلفی خود را نشان می‌دهند و در نهایت باعث محرومیت تعداد کثیری از افرادی می‌شود که در صورت برخورداری از فرصت‌ها می‌توانستند استعدادهای خود را شکوفا سازند. رابطه معنی‌داری میان درآمد

خانواده‌ها و ظهور استعدادهای درخشان فرزندان‌شان مشاهده می‌شود. تنها ۱۵ درصد از سؤال شوندگان سطح درآمد خانواده خود را پایین‌تر از متوسط اظهار کرده‌اند.

۵۱/۹۶ درصد از سؤال شوندگان پدر یا مادرشان یا هر دو دارای تحصیلات عالی بوده‌اند. تفاوت قابل توجهی میان امکانات مراکز آموزش عالی با مراکز آموزش تیزهوشان یا نمونه یا غیرانتفاعی به چشم می‌خورد.

همه موارد فوق این نکته را تأکید می‌کنند که توزیع امکانات و حمایت‌ها و فرصت‌ها میان ساکنان پایتخت و ساکنان سایر نقاط کشور عادلانه و مناسب نیست. اگر موارد جنسیت و ... را نیز اضافه کنیم ملاحظه می‌شود که بخش قابل توجهی از ظرفیت‌های تیزهوش کشور، پنهان و ناشناخته رها شده است.

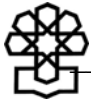
-

صرفنظر از ملاحظات کلانی که در نظام شناسایی و پرورش و حفظ استعدادها درخشان وجود دارد، در کیفیت اداره مراکز تیزهوشان نیز دقت نظر، لازم است.

انجام یک فعالیت کارشناسانه بازسنجی و خودانتقادی از سوی سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان می‌تواند نقاط قوت و ضعف موجود در اداره مراکز تیزهوشان را آشکار سازد.

پرسش‌های مهمی مطرح‌اند که می‌توانند محور بازسنجی فعالیت‌های مراکز تیزهوشان قرار گیرند. برخی از ابهامات موجود از این قرارند:

- به طور کلی در مراکز تیزهوشان برنامه تحصیلی خاص و آموزش‌های ویژه‌ای برای فراگیران، طراحی شده است؟ به عبارت دیگر در نظام آموزشی ایران، تفاوت اصولی میان آموزش برای همه با آموزش برای فراگیران توانمند و مستعد از حیث محتوای آموزشی و متون و کتب درسی و برنامه‌های تحصیلی وجود دارد یا خیر؟

- آیا مربیان و معلمان این مراکز، دانش و تجربه کافی را برای پاسخ‌دهی به قابلیت‌های بالای فراگیران دارند؟ نظام گزینش معلمان این مراکز چگونه است و وضعیت موجود چگونه است؟

- محیط یادگیری تیزهوشان چه تفاوت‌هایی با سایر محیط‌های آموزشی دارد؟ محیط یادگیری که شامل ساختمان و بنا، تجهیزات، آزمایشگاهی، امکانات پژوهشی و آموزشی و فضای یادگیری است، در مراکز استعدادها درخشان چگونه ارزیابی می‌شوند؟

- آیا تاکنون میان فارغ‌التحصیلان دوره‌های مختلف مراکز استعدادها درخشان، مقایسه‌ای صورت گرفته است؟ این مقایسه از نظر میزان توانمندی‌های علمی و حرفه‌ای و موفقیت‌های اجتماعی و ارتباطی آنان، ضرورت دارد و می‌تواند نشان دهد پدیده «افت تحصیلی» که عارضه مدارس عمومی است آیا در مدارس تیزهوشان نیز موضوعیت دارد یا خیر؟

- آیا در مدارس استعدادها درخشان به توانمندسازی فراگیران از حیث توانایی‌های ارتباطی و اجتماعی و روان‌شناختی و قابلیت‌های فرهنگی توجه می‌شود یا خیر؟ فارغ‌التحصیلان این مراکز از چه میزان انگیزه پیشرفت و حس کامیابی برخوردارند؟

- گزینش دانش‌آموزان مستعد به ویژه در مقطع متوسطه با چه محدودیت‌هایی روبه‌رو است؟ آیا ورود فراگیران تیزهوش تنها از مسیر مدارس راهنمایی سمپاد به مقطع دبیرستان هموار شده است یا ملاک‌های ارزشیابی موجود می‌تواند ورود تازه واردان را نیز تضمین کند؟

به هر حال موارد فوق، ابهاماتی هستند که در مقابل عملکرد پانزده‌ساله^۱ سمپاد قابل طرح‌اند. تنها با یک بررسی کارشناسانه درباره نحوه مدیریت درونی سمپاد و مدارس تابعه و آیین‌نامه‌ها و ضوابط و هنجارهای موجود این سازمان، می‌توان به

۱. رجوع کنید به متن؛ آغاز دور جدید فعالیت سمپاد از سال ۱۳۶۷ بوده است.

ارزیابی دقیقی از میزان کامیابی این مراکز برای شناسایی و پرورش تیزهوشان، دست یافت.

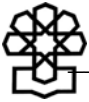

آمارها و ارقام متفاوت نشان می‌دهد که همواره در گروه‌های اجتماعی، کسانی از استعدادها فراگیری بیش‌تر و توانمندی‌های ذهنی و هوشی بالاتری نسبت به دیگران برخوردارند. این که منشأ این تفاوت‌ها چیست و چرا چنین نابرابری‌هایی در توانایی‌های زیستی افراد وجود دارد، موضوع مورد پژوهش در شاخه‌های مختلف علوم انسانی است.

اما نکته آن است که چنین وضعیتی، جوامع و به خصوص نظام‌های آموزشی را همواره در مقابل یک مسأله مهم اخلاقی و تربیتی قرار داده است و آن این است که با افراد توانمند و پراستعداد هوشی، چگونه باید برخورد کرد؟

صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران و مجریان برنامه‌های اجتماعی دو پاسخ متفاوت به این سؤال داده‌اند. گروهی با توجه ویژه به استعدادهای درخشان مخالف‌اند و هرگونه نابرابری در توزیع امکانات آموزشی و تربیتی را ناعادلانه می‌دانند و گروه دوم موافق با آموزش ویژه افراد مستعدند. این گروه در دو زمینه تأمل دارند. اول آن که چگونه استعدادهای درخشان را شناسایی کنیم؟ دوم آن که چگونه آن‌ها را پرورش دهیم؟

در اجرای دو هدف فوق، شیوه‌های مختلفی آزموده شده است. برای شناسایی استعدادهای درخشان آزمون‌های مختلفی طراحی و به اجرا درآمده است. این آزمون‌ها به مرور کامل‌تر و پیچیده‌تر شده و سایر ابعاد استعدادها و خلاقیت‌های افراد را نیز می‌سنجد. امروزه سنجش خلاقیت و استعداد با آزمون‌های متعدد و ترکیبی قابل اجرا است.

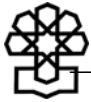

با این ملاحظات اساسی، نظام آموزشی ما باید در چند زمینه به تعیین یا اصلاح خط مشی بپردازد:

۱. آیا برای پرورش و تربیت تیزهوشان باید امتیازهای ویژه‌ای در نظر گرفت یا این که قرار است نظام آموزشی اصلاً به سمت نخبه‌پروری پیش نرود؟
۲. اگر بنا باشد به استعدادهای درخشان توجه کنیم، این افراد چگونه شناسایی شوند و به چه روشی تربیت شوند؟ در این باره تجدیدنظر در ضرورت دارد چرا که آزمون‌های فعلی، تنها پیشرفت تحصیلی را مورد سنجش قرار می‌دهند و سایر استعدادهای افراد در زمینه‌های زیبایی شناختی و هنر، ادبیات و علوم انسانی مغفول و ناشناخته می‌ماند.
۳. بهتر است نهادهای مرتبط با آموزش استعدادهای درخشان به کاربرد شیوه‌های اطلاع‌رسانی سریع‌تر و مؤثرتری بیندیشند تا از این طریق رابطه میان دستگاه‌ها و گروه هدف را پویا و به روز نگه دارند.
۴. لازم است امکانات مربوط به شناسایی و آموزش و حمایت تیزهوشان در همه نقاط کشور توزیع عادلانه‌ای داشته باشد.
۵. تجدیدنظر در رویه‌های شناسایی و پرورش استعدادهای درخشان در سمپاد (سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان) و بازنگری در شیوه مدیریت و توانمندسازی نیروی انسانی و تقویت منابع مادی و تجهیزاتی، باید در دستور کار قرار گیرد.

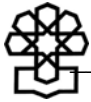
۱. بررسی نحوه شناسایی و پرورش استعداد های درخشان، مقصود فراستخواه، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۷۷-۱۳۷۸.
۲. نگاهی به المپیادهای علمی دانشجویی در ایران، دبیرخانه المپیاد علمی دانشجویی، سازمان سنجش آموزش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۱.
۳. گزارش نظارت سال اول اجرای برنامه سوم توسعه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۷۹.
۴. مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۰.
۵. آمار آموزش و پرورش سال تحصیلی، معاونت برنامه‌ریزی و منابع انسانی، ۱۳۸۰-۱۳۸۱.
۶. اساسنامه سازمان ملی پرورش استعداد های درخشان مصوب ۱۳۶۷/۳/۲۲ هیأت وزیران.
۷. گزارش عملکرد باشگاه دانش‌پژوهان جوان، آمار المپیادها، گزارش شماره ۱۴۵۵، مورخ ۱۳۸۲/۴/۳۰.

<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری کارگاه‌های تخصصی و همایش‌های علمی - پرداخت هزینه شرکت دانشجویان نخبه در کنفرانس‌های علمی - فراهم کردن امکانات دسترسی به اطلاعات علمی 	اراک	۱
<ul style="list-style-type: none"> - تشکیل کمیته مطالعه و بررسی راهکارهای مناسب برای حفظ و پرورش استعداد های درخشان - ایجاد تسهیلات مناسب برای استفاده از اینترنت - تشکیل کارگاه‌های آموزش رایانه و مراسم تجلیل از شاگردان ممتاز 	ارومیه	۲
<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری دو مورد سمینار علمی، دانشجویی و اعطای جوایز به دانشجویان ممتاز - خریداری نرم‌افزارهای آموزشی و تجهیزات رایانه‌ای و کمک مالی به انجمن‌های علمی - دانشجویی - پرداخت هزینه شرکت دانشجویان ممتاز در سمینارهای علمی 	رازی	۳
<ul style="list-style-type: none"> - خرید سه دستگاه رایانه با امکانات جانبی - برگزاری کلاس‌های ویژه آموزشی و پژوهشی - اهدای هدایا و جوایز به دانشجویان ممتاز 	هنر اصفهان	۴

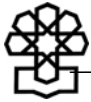
۵	کردستان	- برگزاری کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی و اعطای جوایز - تهیه نرم‌افزارهای آموزشی و اعطای تسهیلات رفاهی
۶	تربیت معلم سبزوار	- تجهیز آزمایشگاه کامپیوتر و ایجاد شرایط لازم برای استفاده از اینترنت - اجرای برنامه‌های آموزشی و پژوهشی ویژه استعداد‌های درخشان
۷	هنر	- اهدای وسایل کمک آموزشی - کمک‌های نقدی به عنوان تشویق برای پایان‌نامه‌های علمی - تخصیص خوابگاه با امکانات رفاهی مناسب
۸	زابل	- برگزاری کلاس‌های آموزشی رایانه، نرم‌افزار و سخت‌افزار - برگزاری کلاس‌های آموزش اینترنت و زبان انگلیسی - برگزاری کارگاه‌های تخصصی شیمی و بیوشیمی
۹	تربیت معلم تهران	- پرداخت هزینه‌های اعزام گروه ریاضی به مسابقه ریاضی‌زنگان - خرید دوازده دستگاه رایانه و کلیه لوازم جانبی - تجهیز و راه‌اندازی مرکز اینترنت - پرداخت هزینه‌های کلاس زبان
۱۰	شهید باهنر کرمان	- راه‌اندازی و اجرای چهار کارگاه آموزشی در مورد فناوری اطلاعات و مدیریت، اطلاع‌رسانی، و برنامه‌ریزی - ایجاد و تجهیز شبکه اینترنت - خرید رایانه و لوازم جانبی - برگزاری جلسات تقدیر از دانشجویان ممتاز و اردوهای علمی - فرهنگی

۱۱	اصفهان	- تشکیل دفتر استعداد‌های درخشان و خرید تجهیزات و وسایل لازم - اعطای کمک هزینه تحصیلی، بن کتاب و جایزه - برگزاری گردهمایی علمی - تفریحی و کارگاه‌های علمی - آموزشی
۱۲	صنعتی شریف	- اعزام دانشجویان برای ارائه مقاله - اعزام دانشجویان المپیادی و ممتاز به سفر حج - تهیه صفحات وب برای درس ریاضی عمومی - پرداخت هزینه اعزام دانشجویان ریاضی به کشور لهستان - پرداخت هزینه اعزام تیم روبات‌های امدادگر، و شبیه‌سازی (اندازه کوچک و بزرگ) به ژاپن
۱۳	سمنان	- اعزام یکی از دانشجویان به کشور سوئیس به منظور شرکت در نمایشگاه مخترعان جوان - خرید رایانه و تأمین امکانات اینترنت
۱۴	شیراز	- برگزاری کلاس‌های آموزشی - هزینه اعزام دانشجویان برای شرکت در مسابقات علمی داخلی - خارجی، شامل مسابقات ریاضی در کشور چک، روبات‌های هوشمند در ژاپن و شیمی در اردبیل - اعطای جوایز، تسهیلات رفاهی و حمایت از انجام دادن تحقیقات پژوهشی دانشجویان ممتاز
۱۵	ایلام	- برگزاری کلاس‌های آمادگی دوره کارشناسی ارشد و کلاس‌های آموزشی مبانی رایانه و اینترنت - برگزاری دوره‌های آموزش زبان و اردوهای آموزشی - کمک هزینه تحصیلی

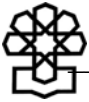
۱۶	تبریز	- تشکیل شورای هدایت استعدادهای درخشان در دانشگاه - تشکیل دو دوره کلاس زبان عمومی و تخصصی - تهیه و تقدیم لوح تقدیر به استعدادهای درخشان
۱۷	علامه طباطبایی	- برگزاری کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی و رایانه - اعطای جوایز و بورس‌های تحصیلی - اعطای کمک هزینه تحصیلی و بن کتاب
۱۸	شهید چمران اهواز	- تشکیل کمیته‌های کارشناسی برای مطالعه و یافتن راهکارهای مناسب برای حفظ و پرورش استعدادهای درخشان - حمایت از طرح‌های تحقیقاتی و مطالعاتی - دعوت از استادان برجسته داخل کشور برای هدایت و مشاوره پایان‌نامه‌های تحصیلی
۱۹	گیلان	- بورسیه کردن نفرات اول آزمون کارشناسی ارشد کشور - برگزاری آزمون‌های آزمایشی و کلاس‌های آموزشی زبان - برگزاری کارگاه‌های پلاستیک سبز، بیوتکنولوژی و ازدیاد نباتات
۲۰	زنجان	- خرید رایانه و لوازم جانبی - راه‌اندازی و تجهیز سایت اینترنت - برگزاری کلاس‌های آموزش اینترنت
۲۱	شهید بهشتی	- اختصاص اعتبار خرید کتاب، مجلات تخصصی و بن کتاب - برگزاری کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی - خرید بیست دستگاه رایانه و لوازم جانبی

۲۲	بین‌المللی امام خمینی	- برگزاری کلاس‌های آموزش رایانه و زبان - ایجاد سایت رایانه‌ای - اعطای بن کتاب
۲۳	هنر اسلامی تبریز	- اجرای برنامه‌های آموزشی - خرید کتب مورد نیاز - اعطای بن کتاب و پرداخت هزینه اینترنت
۲۴	بیرجند	- اعطای تسهیلات و جوایز به استعدادهای درخشان - برگزاری دوره‌های آمادگی المپیادهای علمی - شرکت در مسابقات و کنفرانس‌های علمی
۲۵	صنعتی اصفهان	- برگزاری مسابقات علمی و عملی دانشجویی و ساخت دستگاه‌ها - حمایت مالی از دانشجویان شرکت‌کننده در مسابقات بین‌المللی - ارائه تسهیلات رفاهی، درمانی، ورزشی و اعطای سکه، ماشین حساب و ... - پرداخت کمک هزینه خرید کتاب و حمایت مالی از طرح‌های پژوهشی
۲۶	شهرکرد	- کمک نقدی به دانشجویان رتبه‌های برتر - کمک هزینه خرید کتاب و خرید رایانه - برگزاری اردوی فرهنگی ویژه دانشجویان ممتاز
۲۷	علوم پایه دامغان	- برگزاری مراسم تقدیر از دانشجویان ممتاز و اعطای جایزه - برگزاری کارگاه‌های آموزشی فشرده با دعوت از استادان برجسته - برگزاری سمینارهای تخصصی

۲۸	علم و صنعت ایران	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت از دانشجویان ممتاز برای شرکت در کنفرانس‌ها و مسابقات علمی - برگزاری دوره‌های ویژه برای دانشجویان ممتاز - برگزاری مراسم تقدیر و اعطای جوایز به دانشجویان ممتاز
۲۹	یزد	<ul style="list-style-type: none"> - خرید ده دستگاه رایانه - اجرای برنامه آموزشی برای دانشجویان ممتاز - حمایت از تحقیقات علمی دانشجویان ممتاز و دعوت از استادان برجسته - برگزاری اردوهای تفریحی و همایش علمی دانشجویی
۳۰	صنعتی امیرکبیر	<ul style="list-style-type: none"> - پرداخت هزینه شرکت در سمینار توسط دانشجویان دکتری پیوسته - برگزاری گردهمایی دانشجویان ممتاز - واگذاری کمک هزینه تحصیلی و اهدای جوایز به دانشجویان ممتاز
۳۱	بوعلی سینا	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین و تجهیز خوابگاه دانشجویان ممتاز - پرداخت هزینه‌های ارائه مقاله در کنفرانس‌های داخل یا خارج از کشور - برگزاری کلاس‌های آموزشی ویژه دانشجویان ممتاز
۳۲	کاشان	<ul style="list-style-type: none"> - اعطای جوایز به دانشجویان ورودی سال ۱۳۸۰ با رتبه‌های ممتاز - اعطای تسهیلات رفاهی و خرید رایانه - حمایت از انجام دادن تحقیقات علمی دانشجویان ممتاز

۳۳	ولیعصر رفسنجان	<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری کلاس‌های آموزشی ویژه دانشجویان ممتاز - حمایت از پژوهش‌ها و تحقیقات دانشجویان ممتاز
۳۴	تربیت مدرس	<ul style="list-style-type: none"> - تشکیل کمیته کارشناسی و انجام دادن مطالعه و بررسی راهکارهای جذب و پرورش استعدادها درخشان - برگزاری کارگاه‌های تخصصی و همایش‌های علمی ویژه - اعطای بورس و کمک هزینه تحصیلی به استعدادها درخشان
۳۵	علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان	<ul style="list-style-type: none"> - شرکت در کارگاه آموزشی و کنفرانس خارجی - هزینه‌های اینترنت و اطلاع‌رسانی - خرید کتاب و مجلات ارزی
۳۶	صنعتی سهند	<ul style="list-style-type: none"> - راه‌اندازی گروه‌های تحقیقاتی و پژوهشی - کلاس‌های آموزشی زبان انگلیسی و رایانه - راه‌اندازی سایت اینترنتی - بازدیدهای علمی و فرهنگی
۳۷	قم	<ul style="list-style-type: none"> - اعطای جوایز نقدی به دانشجویان ممتاز - حمایت از انجام دادن تحقیقات و فعالیت‌های علمی دانشجویان ممتاز - اجرای برنامه‌های آموزشی و پژوهشی
۳۸	تهران	<ul style="list-style-type: none"> - پرداخت کمک هزینه تحصیلی به دانشجویان ممتاز - پرداخت حق‌الزحمه استادان مشاور - هزینه تجهیز خوابگاه دانشجویی مربوط به دانشجویان ممتاز - تهیه لوازم آزمایشگاهی و تجهیزات مربوط به ایجاد و توسعه سایت کامپیوتری

منبع: دفتر استعدادهای درخشان، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

:

: مروری بر جایگاه استعداد‌های درخشان در آموزش و پرورش و آموزش عالی

عالی

: فرحناز حسام

: مطالعات فرهنگی

: پرند فیاضی

: محمد شایگان

: دکتر بیژن شهباز خانی نماینده محترم مجلس شورای اسلامی

:

استعداد‌های درخشان (Gifted)

:

در انتهای گزارش ذکر شده است.